

2025-2026

Gekleurde studiekeuzes: Hoe financiële kwetsbaarheid de onderwijskansen van kinderen bepaalt

Jelle Heymans
UIT GROEP 3A2
LECTOR: JOOST BROUCKE
VAK: BACHELORPROJECT

Inhoudsopgave

1. Voorwoord	2
2. Inleiding	3
3. Onderzoeksaanpak.....	3
4. Financiële kwetsbaarheid in de stagecontext De Katrol	5
5. Literatuurstudie	5
5.1 Mechanismen die studiekeuze beïnvloeden	6
5.2 Sociaaleconomische status (SES)	6
5.3 Taal en onderwijsdeelname	7
5.4 Cultureel en sociaal kapitaal en schoolcultuur.....	7
6. Gevolgen van de mechanismen voor de studieoriëntatie	8
6.1 Gevolgen voor de dagelijkse schoolervaring	9
6.2 Een mogelijke keten richting zelfinschatting	9
6.3 Gevolgen voor het studiekeuzeproces	9
6.4 Reflectie.....	9
7. Onderzoeksmethode	10
7.1 Casestudy: studieoriëntatie binnen een context van financiële kwetsbaarheid	10
7.2 Interview met een schoolopbouwwerker.....	11
8. Link met sociaal werk	12
9. Algemeen besluit	13
10. Bibliografie.....	14

1. Voorwoord

In het kader van de opleiding Sociaal Werk schreef ik mijn bachelorartikel, dat tot stand kwam na twee waardevolle stageperiodes bij De Katrol in Ninove, waar ik gedurende meerdere maanden gezinnen begeleidde rond huiswerk, gezinsondersteuning, ouderbetrokkenheid en schoolse ondersteuning. Tijdens deze intensieve begeleiding kreeg ik de kans om gezinnen van dichtbij te leren kennen en inzicht te krijgen in hun dagelijkse realiteit.

Mijn stageperiode bij De Katrol heeft me geraakt, uitgedaagd en gevormd. Ik zag van dichtbij hoe gezinnen in kwetsbare situaties blijven proberen om hun kinderen kansen te geven, vaak binnen omstandigheden die gekenmerkt worden door financiële moeilijkheden, taalbarrières, stress en een gebrek aan stabiliteit. Deze ervaringen droegen bij aan een groter inzicht in onderwijsongelijkheid en versterkten mijn interesse in dit thema. Zij vormden het vertrekpunt van dit onderzoek, met als centrale onderzoeksvraag: **In hoeverre beïnvloedt de financiële situatie van ouders de studieoriëntatie van kinderen bij de overgang van het lager naar het secundair onderwijs in Vlaanderen?**

Graag wil ik mijn begeleidster, Jennifer Van der Borght van De Katrol, bedanken voor haar ondersteuning en het vertrouwen dat zij mij gaf gedurende dit traject. Haar vertrouwen, feedback en betrokkenheid hebben mij geholpen om mijn professionele identiteit verder te ontwikkelen.

Daarnaast wil ik de gezinnen die ik mocht begeleiden bijzonder bedanken. Zij stelden niet alleen hun deur en hun huis, maar ook hun verhaal voor mij open. Hun vertrouwen en openheid vormden een onmisbare basis voor zowel mijn stage-ervaring als dit onderzoek.

Tot slot wil ik ook mijn docent Joost Broucke, supervisor Simon Plets, medestudenten, vrienden en familie bedanken voor hun steun en aanmoediging tijdens het proces van deze bachelorproef. Zonder hen zou dit werk niet tot stand gekomen zijn.

Ik wens u veel leesplezier.

2. Inleiding

In Vlaanderen is er een sterk verband tussen de financiële situatie van een gezin en de onderwijskansen van kinderen. Ongeveer 80% van de 10% meest kansrijke leerlingen volgt het algemeen secundair onderwijs (ASO), terwijl slechts 17% van de 10% minst kansrijke leerlingen dit doet; bijna de helft van deze groep stroomt door naar het beroepssecundair onderwijs (Barbez & Deroo, 2012; Onderwijs Vlaanderen, 2023). Voor ongeveer één op de acht kinderen die in armoede opgroeien, biedt onderwijs vandaag onvoldoende ruimte voor maximale zelfontplooiing (Netwerk tegen Armoede, z.d.).

Onderzoek toont aan dat deze ongelijkheden zich al op jonge leeftijd ontwikkelen. Kinderen uit financieel kwetsbare gezinnen hebben een verhoogd risico op leerachterstand, krijgen vaker een beperkter schooladvies en ervaren minder ondersteuning bij cruciale overgangsmomenten, zoals de overstap van het lager naar het secundair onderwijs (Charlier et al., 2018). Hoewel onderwijs vaak wordt voorgesteld als een hefboom voor sociale mobiliteit, tonen zowel Vlaamse als internationale studies aan dat het onderwijs bestaande ongelijkheden regelmatig reproduceert in plaats van corrigeert (Barbez & Deroo, 2012; Smits & Spruyt, 2013).

Financiële kwetsbaarheid beperkt zich daarbij niet tot een gebrek aan inkomen. Materiële tekorten, beperkte studieruimte, stress en verminderde schoolondersteuning beïnvloeden schoolprestaties en hoe kinderen en ouders naar onderwijs en studiekeuze kijken (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). Kinderen uit kansarme gezinnen kiezen vaker voor praktijkgerichte of kortere trajecten, terwijl kinderen uit kapitaalkrachtige gezinnen doorstromen naar algemeen en hoger onderwijs (Charlier et al., 2018).

Binnen deze maatschappelijke context liep ik stage bij De Katrol in Ninove, een organisatie die gratis studie- en gezinsondersteuning aan huis biedt aan gezinnen in een kwetsbare leefsituatie. Door twee keer per week bij gezinnen aanwezig te zijn, kreeg ik zicht op hoe financiële onzekerheid, beperkte woonruimte en stress het schooltraject van kinderen beïnvloeden. Wat mij hierbij vooral opviel, is dat studiekeuzes in deze gezinnen zelden vertrekken vanuit talent of interesse, maar vaak vanuit wat financieel en praktisch haalbaar lijkt. Richtingen met extra kosten of een onduidelijk traject worden regelmatig op voorhand uitgesloten, wat aansluit bij bevindingen uit de literatuur over de impact van sociaaleconomische status op studieoriëntatie (Defesche, 2022).

Deze confrontatie tussen wetenschappelijke inzichten en mijn praktijkervaringen vormde het vertrekpunt voor dit bacheloronderzoek. Ze maakte duidelijk hoe vroeg ongelijkheid zich manifesteert en hoe sterk de gezinscontext studiekeuzes meestuurt. Dit leidt tot de centrale onderzoeksvraag van dit artikel:

In hoeverre beïnvloedt de financiële situatie van ouders de studieoriëntatie van kinderen bij de overgang van het lager naar het secundair onderwijs in Vlaanderen?

Het bacheloronderzoek combineert literatuurstudie met praktijkgericht onderzoek: observaties, een casestudy en een interview met een schoolopbouwwerker. Ook wordt gekeken naar de rol van sociaal werk in het versterken van keuzeruimte voor kinderen en gezinnen.

3. Onderzoeksaanpak

Om de invloed van financiële kwetsbaarheid op de studieoriëntatie van kinderen te onderzoeken, werd gekozen voor een kwalitatieve en praktijkgerichte onderzoeksaanpak, passend binnen het sociaal werk. Het onderzoek bestaat uit twee luiken: een literatuurstudie en praktijkgericht onderzoek.

De literatuurstudie vormt het theoretisch kader van dit bachelorartikel. Hiervoor werden wetenschappelijke artikels, beleidsrapporten en publicaties van Vlaamse en internationale organisaties geraadpleegd rond thema's zoals onderwijsongelijkheid, sociaaleconomische status, kansarmoede en studieoriëntatie. Deze literatuur bood inzicht in de structurele mechanismen die studiekeuzes beïnvloeden en fungeerde als referentiekader voor de analyse van de praktijkervaringen.

Het praktijkgericht onderzoek werd uitgevoerd tijdens mijn stage bij De Katrol in Ninove en bestond uit **participerende observaties**, een **casestudy** en een **semigestructureerd interview** met een schoolopbouwwerker. Door observaties kreeg ik zicht op hoe financiële kwetsbaarheid en gezinscontext doorwerken in schoolbeleving en studiekeuze. De casestudy analyseerde deze invloed diepgaand, terwijl het interview een breder perspectief bood op de lokale onderwijscontext.

Door literatuur en praktijkgegevens te combineren, wordt in dit artikel getracht om onderwijsongelijkheid niet alleen theoretisch te beschrijven, maar ook te begrijpen vanuit de dagelijkse leefwereld van gezinnen. Deze onderzoeksaanpak sluit aan bij de kernopdracht van het sociaal werk: het zichtbaar maken van structurele ongelijkheden en het versterken van gelijke onderwijskansen.

4. Financiële kwetsbaarheid in de stagecontext De Katrol

Tijdens mijn stage bij De Katrol in Ninove begeleidde ik gezinnen die leven in kansarmoede en geconfronteerd worden met meerdere samenhangende kwetsbaarheden, zoals financiële moeilijkheden, taalproblemen, een beperkt sociaal netwerk, psychische belasting en soms een migratieachtergrond. Deze kwetsbaarheden beïnvloeden verschillende levensdomeinen, waaronder onderwijs. Kansarmoede is geen tijdelijke situatie, maar een langdurige en structurele realiteit die deelname aan de samenleving belemmert (Vzw, 2023).

Opgroeien in kansarmoede beïnvloedt het schooltraject van kinderen al vanaf de vroege kinderjaren (0–3 jaar). Sommige kinderen missen dan ontwikkelingskansen, wat kan leiden tot leerachterstand en lagere schoolresultaten (Komaf, z.d.). Deze achterstand verdwijnt zelden vanzelf en werkt vaak door in latere schoolloopbanen en studiekeuzes, wat aansluit bij mijn ervaringen bij De Katrol (Wat Is (Kans)Armoede?, z.d.).

In Ninove bedraagt de kansarmoede-index 11,9%, gelijk aan het Oost-Vlaamse gemiddelde (Opgroeien, 2024). Dit illustreert dat kansarmoede geen marginaal fenomeen is, maar een structurele realiteit voor een aanzienlijk deel van de gezinnen. Bij De Katrol staan gezinnen gemiddeld twee jaar op de wachtlijst voor ondersteuning. De lange wachttijden worden verklaard door een combinatie van complexe hulpvragen, groeiende vraag naar studieondersteuning en een beperkt aantal begeleidingsplaatsen.

Tijdens mijn stage merkte ik dat gezinnen vaak pas hulp zoeken wanneer schoolproblemen zich hebben opgestapeld. Studiekeuze, leerachterstand en stress binnen het gezin zijn dan sterk met elkaar verweven. Zo wordt duidelijk dat financiële kwetsbaarheid niet alleen in cijfers zichtbaar is, maar concreet leidt tot verhoogde ondersteuningsnoden rond school en studieoriëntatie.

Samengevat toont de stagecontext bij De Katrol dat financiële kwetsbaarheid structureel invloed heeft op het schooltraject van kinderen. Kansarmoede in Ninove vertaalt zich in lange wachttijden en een hoge nood aan begeleiding, wat inzicht geeft in hoe financiële kwetsbaarheid studiekeuzes en onderwijskansen beïnvloedt nog vóór kinderen een studierichting kiezen.

5. Literatuurstudie

In dit hoofdstuk wordt besproken wat literatuur zegt over de invloed van financiële kwetsbaarheid op studiekeuze, met focus op factoren die in de praktijk van De Katrol vaak opduiken: schoolprestaties, sociaaleconomische status, taal, schoolcultuur en netwerk. Dit kader helpt om stage-ervaringen te plaatsen binnen bredere patronen van onderwijsongelijkheid.

5.1 Mechanismen die studiekeuze beïnvloeden

Kinderen uit financieel kwetsbare gezinnen komen vaker terecht in studierichtingen die niet volledig aansluiten bij hun interesses of mogelijkheden. Barbez en Deroo (2012) tonen aan dat de sociaaleconomische situatie invloed heeft op het schooltraject, vooral bij overgangsmomenten zoals van het lager naar secundair onderwijs.

Meerdere drempels werken tegelijk: minder financiële middelen voor schoolkosten, beperkte ondersteuning thuis en stress (Barbez & Deroo, 2012). Taalproblemen en een klein sociaal netwerk beïnvloeden schoolprestaties en het zelfbeeld van kinderen. Studiekeuze vertrekt daarom vaak vanuit wat binnen de thuissituatie mogelijk lijkt, eerder dan vanuit talent of interesse (Barbez & Deroo, 2012).

Onderzoek toont aan dat verschillen al vroeg zichtbaar zijn en niet vanzelf verdwijnen. Integendeel, ze worden groter naarmate kinderen ouder worden en meer schooljaren doorlopen (Sociaaleconomische verschillen: hoe dichten we de kloof?, 2019). Tegen de tijd dat jongeren een studiekeuze moeten maken, hebben kinderen uit gezinnen met minder middelen vaak al een achterstand opgebouwd. Deze achterstand weegt door in het schooladvies en in de uiteindelijke studierichting

Tijdens mijn stage bij De Katrol herkende ik deze mechanismen duidelijk. Studiekeuzes vertrokken zelden vanuit interesse of talent, maar vanuit haalbaarheid in de gezinscontext. Om deze mechanismen beter te begrijpen, is het belangrijk om dieper in te gaan op de rol van sociaaleconomische status binnen het onderwijs.

5.2 Sociaaleconomische status (SES)

Sociaaleconomische status (SES) verwijst naar de positie van een gezin binnen de samenleving en omvat onder meer het inkomen, het opleidingsniveau van de ouders en de materiële leefomstandigheden. Deze factoren beïnvloeden niet alleen het dagelijkse gezinsleven, maar ook de schoolloopbaan en onderwijskansen van kinderen (Sociaaleconomische Status | Verantwoording | Definities, z.d.).

Onderwijsongelijkheid ontwikkelt zich vroeg en blijft hardnekkig. Zo stelt het Centraal Planbureau vast dat kinderen van laagopgeleide of financieel kwetsbare ouders al vroeg leerachterstanden vertonen, die zichtbaar blijven gedurende het volledige lager onderwijs (Steekproefselectie en uitval in de cohortstudies Pre-COOL en COOL, z.d.). In Vlaanderen heeft 13% van de kinderen uit lage-SES-gezinnen tegen het einde van de basisschool een aanzienlijke leerachterstand (Charlier et al., 2018). Daarnaast hebben kinderen uit arbeiders- of werkloze gezinnen op tienjarige leeftijd een leerachterstand van 55 tot 60%. Kinderen van moeders met enkel lager onderwijs hebben vijf keer meer kans op leerachterstand in het eerste leerjaar en worden tot tien keer vaker doorverwezen naar buitengewoon onderwijs (Barbez & Deroo, 2012).

Leerachterstand beïnvloedt schooladvies en studierichtingen: leerlingen met lagere scores kiezen sneller voor minder theoretische trajecten (Onderwijs Vlaanderen, 2023). Financiële overwegingen spelen ook direct mee. Het gaat bijvoorbeeld om technische of STEM-richtingen met dure werkkledij of materiaal, kunstopleidingen met bijkomende kosten of opleidingen met stageverplaatsingen die extra vervoerskosten met zich meebrengen. Uit Vlaams onderzoek blijkt dat de jaarlijkse schoolkost in het secundair onderwijs kan oplopen

tot meer dan €1.000, afhankelijk van de studierichting, wat voor veel gezinnen een doorslaggevende factor vormt (Netwerk tegen Armoede, z.d.).

Een tweede mechanisme betreft verwachtingen. Verschillende studies tonen aan dat leerlingen uit lage SES-gezinnen vaker te maken krijgen met lagere verwachtingen vanuit hun omgeving en vanuit de school, wat een invloed heeft op het studieadvies dat zij ontvangen (Barbez & Deroo, 2012; Samenlevingsopbouw Oost-Vlaanderen et al., 2014). Deze verwachtingen zijn niet noodzakelijk intentioneel, maar kunnen ertoe leiden dat leerlingen sneller richting praktijkgerichte trajecten worden gestuurd, zelfs wanneer hun capaciteiten ruimer zijn.

Ten derde speelt ouderlijke ondersteuning een belangrijke rol. Ouders met beperkte kennis van het onderwijssysteem kunnen hun kinderen minder begeleiden bij het interpreteren van adviezen, studierichtingen en toekomstperspectieven (Defesche, 2022). Tijdens mijn stage zag ik dat dit geen gebrek aan betrokkenheid was, maar een gevolg van beperkte toegang tot informatie en ondersteuning.

Tot slot, chronische financiële stress beperkt bovendien de ruimte om toekomstgericht na te denken (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). In gesprekken met gezinnen bij De Katrol werd studiekeuze vaak herleid tot de vraag “wat is haalbaar?”, eerder dan “wat past bij dit kind?”. Ik merkte dat ouders bij studiekeuze vaak spontaan begonnen over kosten (materiaal, vervoer, uitstappen) nog vóór talenten of interesses aan bod kwamen. Hierdoor werden bepaalde scholen en/of studierichtingen vroegtijdig uitgesloten door de hoge kosten (bv. een duur treinabonnement, praktijkmateriaal, enzovoort).

Samenvattend kan gesteld worden dat sociaaleconomische status studiekeuze niet rechtstreeks bepaalt, maar wel de keuzeruimte structureel begrenst. Leerachterstand, financiële drempels, verwachtingen en beperkte ondersteuning versterken elkaar, waardoor studiekeuze vaak vertrekt vanuit haalbaarheid in plaats van talent of interesse.

5.3 Taal en onderwijsdeelname

Taal speelt een belangrijke rol in het onderwijs, maar taalproblemen kunnen niet los gezien worden van de bredere sociaaleconomische context. Onderzoek toont aan dat taalachterstand en onderwijsongelijkheid vaak samen voorkomen in gezinnen die ook financieel kwetsbaar zijn (Blommaert & Van Avermaet, 2008).

PISA-resultaten tonen dat leerlingen uit sociaal sterkere gezinnen gemiddeld beter scoren op leesvaardigheid dan leerlingen uit kwetsbare gezinnen (UGent, 2023). Vooral anderstalige kinderen die in armoede opgroeien, bouwen sneller een achterstand op, terwijl meertaligheid op zich geen probleem is bij voldoende middelen. Dit wijst erop dat taalachterstand sterk samenhangt met SES.

Tijdens mijn stage merkte ik dat taalbarrières vooral bij ouders een rol spelen. Onzekerheid bij schoolcommunicatie leidt tot minder participatie in oudercontacten en studiekeuzemomenten, waardoor studiekeuze kwetsbaarder wordt.

5.4 Cultureel en sociaal kapitaal en schoolcultuur

Cultureel kapitaal verwijst naar de kennis, taalvaardigheid en omgangsvormen die binnen het onderwijs als vanzelfsprekend worden beschouwd (Defesche, 2022). Het concept werd oorspronkelijk beschreven door **Pierre Bourdieu**, die stelde dat scholen doorgaans beter aansluiten bij het cultureel kapitaal van middenklassengezinnen dan bij dat van financieel kwetsbare gezinnen (Defesche, 2022).

Tijdens mijn stage bij De Katrol werd dit zeer concreet zichtbaar. Ouders gaven aan dat schoolbrieven moeilijk te begrijpen waren en dat begrippen zoals A-stroom, B-stroom of doorstroomrichtingen onduidelijk bleven. Deze onzekerheid leidde ertoe dat gezinnen zich sneller terughoudend opstelden tegenover school.

Ook kinderen voelden zich onzeker om vragen te stellen of hulp te vragen in de klas. Ik interpreteer deze terughoudendheid niet als een gebrek aan motivatie, maar als een gevolg van beperkte vertrouwde met de schoolcultuur. Dit beïnvloedt hun betrokkenheid en studiekeuzes (Defesche, 2022).

Slot bij hoofdstuk 5

Studiekeuze kan niet begrepen worden als een louter individuele of neutrale beslissing. De literatuur toont aan dat factoren zoals financiële situatie, sociaaleconomische status, taal, cultureel en sociaal kapitaal en schoolcultuur samen de keuzevrijheid van kinderen uit kwetsbare gezinnen beperken.

Wat mij vooral opvalt, is dat deze mechanismen zelden expliciet of intentioneel zijn, maar ze hebben een grote impact op de kansen die kinderen krijgen. Tijdens mijn stage bij De Katrol merkte ik dat studiekeuze vaak geen zoektocht is naar wat een kind wil of kan, maar eerder naar wat binnen de gezinscontext als haalbaar wordt gezien. Ongelijkheid reproduceert zich in het onderwijs daardoor vaak op een stille en weinig zichtbare manier. Dit ervaar ik als problematisch, aangezien onderwijs in theorie een hefboom voor gelijke kansen zou moeten zijn, maar in de praktijk bestaande ongelijkheden vaak bevestigt of zelfs versterkt.

Dit hoofdstuk biedt meer dan een theoretisch kader. Het biedt een lens om de praktijk te begrijpen en om de situaties tijdens mijn stage te duiden. De inzichten uit de literatuur verklaren waarom bepaalde keuzes logisch lijken voor gezinnen, ook als ze de toekomstmogelijkheden van kinderen beperken.

In de volgende hoofdstukken verbind ik deze inzichten met de praktijk van De Katrol via observaties, een casestudy en een interview, en onderzoek ik hoe sociaal werk ongelijkheden kan doorbreken.

6. Gevolgen van de mechanismen voor de studieoriëntatie

In dit hoofdstuk bespreek ik de gevolgen van de eerder beschreven mechanismen voor de studieoriëntatie van kinderen. Financiële kwetsbaarheid vormt geen directe oorzaak van studiekeuzes, maar creëert wel een context waarin keuzes anders tot stand komen (Smits & Spruyt, 2013; Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). Deze inzichten pas ik concreet toe op mijn stage-ervaring bij De Katrol en licht ik toe hoe ik deze verbanden interpreteer.

6.1 Gevolgen voor de dagelijkse schoolervaring

Onderzoek toont aan dat financiële problemen binnen gezinnen vaak samengaan met verhoogde ouderlijke stress, wat de draagkracht en beschikbare aandacht voor schoolse ondersteuning beïnvloedt (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.). Dit betekent niet dat ouders minder betrokken zijn, maar wel dat begeleiding minder structureel kan verlopen.

Tijdens mijn stage merkte ik dat kinderen van ouders met financiële zorgen of onzekerheden rond werk en wonen school vaker als moeilijk of overweldigend ervoeren, los van hun capaciteiten. Dit sluit aan bij de literatuur die aantoont dat een gebrek aan ondersteunende leeromstandigheden de schoolervaring van kinderen negatief kan beïnvloeden (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.).

6.2 Een mogelijke keten richting zelfinschatting

Een lager zelfvertrouwen bij kinderen kan verschillende oorzaken hebben en komt voor in alle sociale lagen (Universiteit van Amsterdam, 2023). Het zou dan ook onjuist zijn om minder zelfvertrouwen rechtstreeks toe te schrijven aan financiële kwetsbaarheid.

Observaties tijdens de stage tonen wél dat financiële problemen een context kunnen creëren waarin kinderen hun kansen voorzichtiger inschatten, bijvoorbeeld door uitspraken als “dat gaat toch te moeilijk zijn” of “dat kunnen wij thuis niet betalen”.

Deze uitspraken interpreteer ik niet als bewijs van structureel laag zelfvertrouwen, maar als signalen van hoe kinderen hun kansen inschatten binnen hun gezinscontext. De literatuur benadrukt dat kinderen sterk beïnvloed worden door de mate van ondersteuning en bevestiging die zij ervaren (Smits & Spruyt, 2013).

Ik zie hier een **mogelijke keten**: financiële stress → verminderde ouderlijke beschikbaarheid → minder bevestiging en begeleiding → voorzichtige zelfinschatting. Deze keten is geen vaststaand patroon, maar helpt om te begrijpen hoe bepaalde uitspraken en houdingen kunnen ontstaan zonder deze te reduceren tot individuele tekorten.

6.3 Gevolgen voor het studiekeuzeprocés

Een belangrijk gevolg van deze dynamiek is dat studiekeuze voor sommige kinderen geen open verkenning wordt, maar een proces van vooraf uitsluiten. Jongeren uit financieel kwetsbare gezinnen kiezen vaker voor richtingen die haalbaar lijken, eerder dan voor trajecten die aansluiten bij talent of interesse (Smits & Spruyt, 2013; Netwerk tegen Armoede, z.d.).

Tijdens mijn stage zag ik dat kinderen bepaalde richtingen uitsloten vanwege praktische of financiële overwegingen. Dit interpreteer ik als verantwoordelijkheidsgevoel, niet als gebrek aan motivatie. Onderzoek bevestigt dat jongeren hun keuzes vaak afstemmen op wat realistisch lijkt binnen hun leefcontext (Smits & Spruyt, 2013).

6.4 Reflectie

Het viel mij op dat deze gevolgen zich meestal niet abrupt of zichtbaar manifesteren. Het gaat om een geleidelijke opeenstapeling van omstandigheden die samen invloed hebben op het studiekeuzeprocés. Ik merkte dat net die opstapeling vaak onzichtbaar blijft in schoolgesprekken, terwijl ze in het dagelijkse gezinsleven heel tastbaar is. Ik vind het belangrijk, omdat het aantoont dat studiekeuze niet los kan worden gezien van de context waarin kinderen opgroeien.

De focus van een sociaal werker ligt niet op het sturen van individuele keuzes, maar op het versterken van de omstandigheden waarin keuzes ontstaan. Door stress te verminderen en ruimte voor dialoog te creëren, kunnen kinderen meer mogelijkheden ervaren om hun talenten en interesses te verkennen.

7. Onderzoeksmethode

7.1 Casestudy: studieoriëntatie binnen een context van financiële kwetsbaarheid

Om mijn onderzoek te verdiepen, koos ik voor een casestudy van een gezin dat ik tijdens mijn stage bij De Katrol intensief begeleidde. Het gezin heeft zeven kinderen en kampt met financiële druk, beperkte woonruimte en weinig schoolse ondersteuning. Deze context sluit nauw aan bij de literatuur over een opeenstapeling van sociaaleconomische en gezinsgebonden kwetsbaarheden die het schooltraject beïnvloeden (Smits & Spruyt, 2013).

Een van de kinderen, fictief "Adri" genoemd, stond voor een belangrijke keuze bij de overgang naar het secundair onderwijs: A- of B-stroom. De lagere school adviseerde de B-stroom, gebaseerd op toetsresultaten en vermeend gebrek aan studie-inzet. De literatuur toont aan dat schooladvies sterk gestuurd wordt door zichtbare prestaties, terwijl contextuele factoren zoals thuissituatie vaak onvoldoende worden meegenomen (Barbez & Deroo, 2012).

Hoewel Adri inderdaad zelden studeerde voor toetsen, werd dit door de school gezien als een gebrek aan motivatie. Tijdens mijn stage werd echter duidelijk dat deze interpretatie onvoldoende rekening hield met zijn leefomstandigheden. Adri had thuis geen rustige plek om te studeren. De literatuur benadrukt dat een gebrek aan een rustige leeromgeving een negatieve invloed heeft op concentratie en schoolprestaties, los van cognitieve capaciteiten (Nederlands Jeugdinstituut, z.d.).

Bovendien nam hij aanzienlijke verantwoordelijkheid binnen het gezin. Hij nam zorgtaken op voor jongere broers en zussen, wat zijn studietijd beperkte, wat aansluit bij de inzichten uit het onderzoek (Smits & Spruyt, 2013). Deze contextuele factoren werden in het schooladvies nauwelijks meegenomen.

Tijdens mijn begeleiding bleek dat Adri wél leerstrategieën ontwikkelde wanneer de omstandigheden gunstiger waren. Wanneer ik bij hem thuis aanwezig was en er tijdelijk rust werd gecreëerd, bereidden we samen toetsen voor. In die situaties bleek hij de leerstof goed te beheersen. Deze observatie bevestigt wat de literatuur stelt: lagere schoolresultaten bij kwetsbare kinderen zijn niet noodzakelijk een weerspiegeling van hun capaciteiten, maar vaak van hun leercontext (Barbez & Deroo, 2012).

Voor mij maakt deze casestudy zeer concreet hoe theorie en praktijk elkaar raken. Wat in de literatuur beschreven wordt als "structurele leercontext", zag ik hier letterlijk gebeuren in één woonkamer. Adri's studiekeuze werd niet bepaald door talent, maar door omstandigheden die zijn talent onzichtbaar maakten.

De combinatie van een nieuwe school, een opener gesprek over zijn thuissituatie en gerichte opvolging zorgde ervoor dat hij bij de start van het secundair onderwijs sterker presteerde dan verwacht. Dit bevestigt de bevindingen uit de literatuur dat studiekeuzes kunnen worden vertekend wanneer structurele ongelijkheden onvoldoende worden meegenomen in het oriëntatieproces.

7.2 Interview met een schoolopbouwwerker

Om de praktijk verder te verdiepen, interviewde ik Sylvie, schoolopbouwwerker in de stad Ninove. Zij ondersteunt kwetsbare gezinnen en fungeert als brugfiguur. Haar inzichten plaatsen zowel de literatuur als de casestudy uit het vorige hoofdstuk in een breder perspectief en maken zichtbaar hoe financiële kwetsbaarheid structureel doorwerkt in het proces van studieoriëntatie.

Sylvie benadrukt dat financiële druk een van de grootste drempels vormt bij studiekeuze. Ze beschrijft dat ouders het secundair onderwijs vaak zien als complex en onoverzichtelijk, waarbij vooral kosten van materiaal, vervoer en schoolactiviteiten doorslaggevend zijn. Hierdoor sluiten gezinnen bepaalde richtingen vooraf uit, en maken kinderen keuzes gebaseerd op haalbaarheid in plaats van talent of interesse. Zo vertelde een ouder haar dat een technische of STEM-richting te duur leek, en dat meer “hanteerbare” richtingen daardoor veiliger aanvoelden.

Deze vaststellingen herken ik sterk vanuit mijn stage bij De Katrol. Ik stel vast dat studiekeuze in deze gezinnen zelden een open verkennend proces is, maar eerder een afweging van risico's en haalbaarheid. Financiële drempels beperken het keuzepalet nog vóór talenten en interesses expliciet aan bod komen. Hierdoor krijgt studiekeuze een sterk pragmatisch karakter, waarbij vermijden belangrijker wordt dan ontdekken.

Daarnaast merkt Sylvie dat scholen soms te snel vertrekken vanuit tekorten. Kinderen met een moeilijke thuissituatie komen volgens haar sneller terecht in de B-stroom, niet altijd door cognitieve beperkingen, maar door verstoorde leefomstandigheden, zoals stress, lawaai, beperkte woonruimte of zorgtaken thuis. Ook dit herken ik vanuit mijn stage, waar ik merkte dat contextuele factoren zelden expliciet meegenomen worden in het oriëntatieproces.

Wat Sylvie sterk benadrukt, is de emotionele belasting bij ouders. Ouders willen dat hun kinderen verder raken dan zichzelf, maar voelen zich tegelijk onzeker en machteloos in contact met de school. Schaamte en een gevoel van tekortschieten zorgen er volgens haar voor dat ouders afstand houden of minder vragen stellen. Ik herken dit patroon uit mijn eigen praktijkervaring en interpreteer deze afstand niet als desinteresse, maar als een beschermingsmechanisme binnen een context waarin ouders zich onvoldoende competent voelen.

Sylvie vat haar visie samen met de woorden: **“Als we willen dat kinderen kiezen op basis van hun talenten en interesses, en niet op basis van hun armoede, dan moet sociaal werk blijven inzetten op het verkleinen van drempels én het vergroten van handelingsruimte voor gezinnen.”** Met deze uitspraak benadrukt zij dat studiekeuze geen individuele verantwoordelijkheid van het kind is, maar het resultaat van een bredere sociale en institutionele context.

Vanuit mijn stage-ervaring sluit ik mij aan bij deze visie. Sociaal werk beperkt zich niet tot het aanreiken van studiekeuze-informatie, maar richt zich vooral op het versterken van de context waarin keuzes tot stand komen. Door in te zetten op duidelijke communicatie, ouderondersteuning en bemiddeling tussen gezin en school, kunnen financiële en emotionele drempels worden verkleind. Zo ontstaat meer ruimte voor studiekeuzes die aansluiten bij de mogelijkheden en interesses van het kind.

8. Link met sociaal werk

Niet alle kinderen maken hun studiekeuze vanuit gelijke kansen. Dit bleek tijdens mijn stage en wordt bevestigd door de literatuur. Onderwijs is een basisrecht volgens artikel 26 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (Artikel 26 – Onderwijs, z.d.), maar in de praktijk is dat recht niet voor iedereen gelijk.

Voor mij maakt dit onderzoek duidelijk dat ongelijkheid zich niet pas toont bij studiekeuze, maar al eerder wordt opgebouwd in de leefcontext van gezinnen. Studiekeuze is dan het eindpunt van een reeks opgebouwde drempels.

Sociale rechtvaardigheid staat centraal binnen het sociaal werk. Sociaal werkers hebben volgens de International Federation of Social Workers de verantwoordelijkheid om ongelijkheid te verminderen en kwetsbare groepen te ondersteunen (IFSW, 2014). Kinderen in kwetsbare situaties vermijden vaak bepaalde studierichtingen door factoren zoals armoede, stress, taalproblemen en beperkte ondersteuning thuis, waardoor ongelijkheid zich blijft voortzetten.

Studiekeuze gebeurt bovendien niet los van het gezin. Kansarme gezinnen hebben vaak andere prioriteiten. Hier zie ik een duidelijke opdracht voor sociaal werk. Sociaal werkers creëren hier ruimte, zodat gezinnen mentaal en praktisch kunnen nadenken over de toekomst. Zo wordt studiekeuze meer dan een individuele beslissing. Zij spelen een brugfunctie tussen gezinnen en onderwijs door schoolcommunicatie te verduidelijken, informatie over studierichtingen te geven en drempels te verkleinen (De Katrol, z.d.). Dankzij deze begeleiding krijgen kinderen meer kans om een richting te kiezen die bij hen past, en niet alleen bij hun financiële situatie.

Daarnaast hebben sociaal werkers een belangrijke signaalfunctie. Door dicht bij gezinnen te staan, zien zij waar het fout loopt: verborgen schoolkosten, gebrek aan duidelijke communicatie, beperkte kennis van het onderwijsaanbod of vooroordelen die een rol spelen in adviezen over studiekeuze. Door deze signalen te bundelen en door te geven, kunnen sociaal werkers bijdragen aan beleidsverandering. In de praktijk voelde ik hoe belangrijk het is dat iemand de vertaalslag maakt tussen schooltaal en gezinstaal, zonder deze brug haakt een gezin in de realiteit sneller af.

Tot slot draait een deel van deze opdracht om empowerment. Door gezinnen te versterken in hun vaardigheden, kennis en zelfvertrouwen, krijgen ouders en kinderen meer grip op belangrijke schoolse beslissingen. Extra ondersteuning voor kwetsbare gezinnen compenseert ongelijkheid, zodat kinderen gelijke kansen krijgen in hun schoolloopbaan.

Kort samengevat: sociaal werk kan studiekeuze niet losmaken van armoede, maar kan wél de invloed ervan verkleinen door contexten te versterken.

9. Algemeen besluit

De centrale onderzoeksvraag richtte zich op de invloed van de financiële situatie van ouders op de studieoriëntatie van hun kinderen. Analyse van literatuur, stage-ervaringen bij De Katrol, een casestudy en een interview met een schoolopbouwwerker toont aan dat financiële kwetsbaarheid een significante impact heeft op de studiekeuzes bij de overgang van het lager naar het secundair onderwijs.

Financiële kwetsbaarheid beïnvloedt schoolprestaties én de verwachtingen van scholen en ouders. Kinderen groeien op in omstandigheden waarin structurele stress, beperkte ruimte, gebrek aan schoolse ondersteuning en een tekort aan studiemateriaal. Hierdoor onderpresteren leerlingen vaak niet door gebrek aan capaciteiten, maar door omstandigheden die hun inzet vertekenden. Dit bleek duidelijk in de casestudy: de jongen die richting B-stroom werd geduwd, niet door talentgebrek, maar door zijn context.

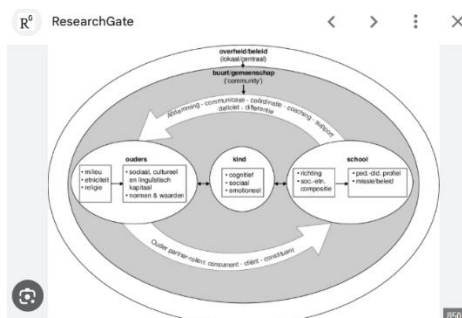
Het interview met de schoolopbouwwerker bevestigt dat dit een structureel patroon is. Ouders ervaren grote financiële en emotionele drempels, waardoor zij moeilijk kunnen participeren in het studiekeuzep proces. Richtingen met materiaal- of vervoerskosten worden vaak uitgesloten nog vóór er naar talent of motivatie gekeken wordt. Studiekeuzes vertrekken zo vaker vanuit financiële haalbaarheid dan ambitie.

Financiële kwetsbaarheid beïnvloedt ook het contact tussen ouders en school. Stress en onzekerheid beperken soms de communicatie, waardoor scholen advies geven zonder volledig zicht op de situatie van het kind. Kinderen uit kwetsbare gezinnen krijgen vaker advies voor opleidingen met minder doorstroommogelijkheden, wat ongelijkheid versterkt.

Dit onderzoek toont aan dat financiële kwetsbaarheid geen randfactor is, maar een bepalende rol speelt in studiekeuze. De leefomgeving van een kind bepaalt welke mogelijkheden zichtbaar of haalbaar lijken. Zonder rekening te houden met deze context zijn gelijke onderwijskansen moeilijk te realiseren.

Voor het sociaal werk betekent dit een duidelijke opdracht. Gezinnen ondersteunen, drempels verkleinen en het contact tussen ouders en school versterken staan daarbij centraal. Zo krijgen kinderen meer ruimte om keuzes te maken die passen bij wat ze kunnen en wat hen interesseert. Elk kind moet de kans krijgen om zich te ontwikkelen, los van zijn of haar thuissituatie. Dat vraagt niet alleen pedagogische inzet, maar ook maatschappelijke verantwoordelijkheid.

Voor mij als toekomstig sociaal werker bevestigt dit onderzoek dat studiekeuzebegeleiding niet enkel over informatie gaat, maar vooral over het versterken van contexten. Wanneer de leefomstandigheden van gezinnen verbeteren, vergroot ook de reële keuzeruimte van kinderen.

10. Bibliografie

- ArmenTeKort vzw. (2023, 13 oktober). Kansarmoede structureel oplossen. <https://www.armentekort.be/kansarmoede-structureel-oplossen/#:~:text=Talenten%20van%20kinderen%20in%20kansarmoede,de%20welvaart%20van%20de%20toekomst>
- Barbez, C., & Deroo, M. (2012). Wenselijke preventie van kansarmoede bij jonge kinderen: de Katrol. <https://biblio.ugent.be/publication/2911831>
- Blommaert, J., & Piet, V. A. (2008). Taal, onderwijs en samenleving: De kloof tussen beleid en realiteit. <https://biblio.ugent.be/publication/816767>
- Centraal Planbureau. (z.d.). Steekproefselectie en uitval in de cohortstudies Pre-COOL en COOL. <https://www.cpb.nl/ongelijkheid-van-het-jonge-kind>
- Charlier, P., Keysman, E., KU Leuven-HIVA, Universiteit Gent – Steunpunt Diversiteit & Leren, & ULB-GERME. (2018). Diversiteitsbarometer Onderwijs. https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/1210_UNIA_Barometer_2017_-_NL_AS.pdf
- Deboes, T. (2024, 22 mei). Decreet leersteun: dit zijn de grote lijnen. Klasse. <https://www.klasse.be/262679/decreet-leersteun-grote-lijnen/>
- Defesche, N. (2022, 5 december). Cultureel en sociaal kapitaal. Gelijke Kansen in de Klas. <https://gelijkekansenindeklas.nl/hoofdstuk/cultureel-en-sociaal-kapitaal/#Bewustwording%20van%20verschillende%20soorten%20kapitaal%20in%20de%20klas>
- Dek, A. (z.d.). Kansenongelijkheid als gevolg van differentiatie in het basisonderwijs (Masterthesis). Radboud Universiteit. <https://www.radboudunos.nl/media/4mdbvonb/2021-anne-dek.pdf>
- Derudder, D. (z.d.). Jongeren in tehuizen: het belang van socio-economische afkomst voor de schoolprestaties. <http://www.ethesis.net/schoolprestaties/schoolprestaties.htm>
- Diris, L. B. R. (2022, 10 december). Ongelijkheid in het Nederlandse onderwijs door de jaren heen. ESB. <https://esb.nu/ongelijkheid-in-het-nederlandse-onderwijs-door-de-jaren-heen/>
- Gelijke onderwijskansen. (z.d.). <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/gelijke-onderwijskansen>
- Komaf. (z.d.). Wat is (kans)armoede? <https://komaf.be/nl/themas/artikel/wat-is-kans-armoede>
- Leemans, L. (2022, 8 april). Meertaligheid als talent, niet als probleem. Klasse. <https://www.klasse.be/40747/meertaligheid-als-talent-als-probleem/>
- Meertaligheid in het onderwijs. (z.d.). Onderwijskennis. <https://www.onderwijskennis.nl/kennisbank/meertaligheid-in-het-onderwijs#hoe-werkt-meertaligheid>
- Movisie. (2019, 4 september). Sociaaleconomische verschillen: hoe dichtten we de kloof? [https://www.movisie.nl/artikel/sociaaleconomische-verschillen-hoe-dichten-we-kloof#:~:text=SES%20wordt%20bepaald%20aan%20de,participatie%20en%20\(sociale\)%20uitsluiting](https://www.movisie.nl/artikel/sociaaleconomische-verschillen-hoe-dichten-we-kloof#:~:text=SES%20wordt%20bepaald%20aan%20de,participatie%20en%20(sociale)%20uitsluiting)

Nederlands Jeugdinstituut. (z.d.). De invloed van armoede op schoolprestaties. <https://www.nji.nl/armoede/invloed-op-schoolprestaties#invloed-van-de-omgeving>

Opgroeien. (2024, 28 juni). Gezinsinkomen en kansarmoede. <https://www.opgroeien.be/kennis/cijfers-en-onderzoek/gezinsinkomen-en-kansarmoede/cijfers-op-maat#toc-kansarmoede-index-op-gemeentelijk-niveau-vlaams-gewest>

SERV. (z.d.). Versterk de overgang van onderwijs naar arbeidsmarkt voor jongeren in een kwetsbare situatie. <https://www.serv.be/diversiteit/persberichten/versterk-overgang-onderwijs-arbeidsmarkt-jongeren-kwetsbare-situatie#:~:text=Jongeren%20die%20de%20schoolbanken%20vroegtijdig,die%20kwalitatief%20minder%20goed%20scoren>

Smits, W., & Spruyt, B. (2013). Opgroeien in kwetsbare gezinnen: materiële deprivatie en participatief opvoedingsklimaat (Working Paper 3). <https://cultuurenmedia.be/images/publicaties2013/SmitsSpruyt2013opgroeieninkwetsbaregezinnentekst.pdf>

Universiteit Utrecht. (z.d.). Artikel 26 – Onderwijs. <https://www.uu.nl/onderwijs/universele-verklaring-van-de-rechten-van-de-mens-75-jaar/artikelen-uvrm/artikel-26-onderwijs>

Universiteit van Amsterdam. (2023, 14 februari). Laat leerlingen juist wél hun thuistaal spreken op school. <https://www.uva.nl/shared-content/faculteiten/nl/faculteit-der-maatschappij-en-gedragwetenschappen/nieuws/2023/02/laat-leerlingen-juist-wel-hun-thuistaal-spreken-op-school.html>

Vzw, A. (2023, 23 oktober). Wat is kansarmoede? ArmenTeKort Vzw. <https://www.armentekort.be/blog/wat-is-kansarmoede/>

Volksgezondheid en Zorg. (z.d.). Sociaaleconomische status – definities. <https://www.vzinfo.nl/sociaaleconomische-status/verantwoording/definities>

Wat is (Kans)Armoede?, (z.d.). Komaf. <https://komaf.be/nl/themas/artikel/wat-is-kans-armoede>